

Příroda je více než kůrovec

Ivo Viciena

Kůrovcem zničený les na hřebenech Šumavy značně nepříznivě ovlivnil lesy, charakter krajiny a celou přírodu. Tomuto hodnocení se ministerstvo životního prostředí (MŽP) vyhýbá, naopak dále připravuje další mrtvý les na Trojmezí a na Pramenech Vltavy. Dosavadní výměra mrtvého lesa 6000 ha tím vzroste o dalších 700 ha. Kůrovec se dále šíří do II. zón a sousedních i vzdálenějších lesů. Plocha kůrovcem zničených lesů na Šumavě je již natolik rozsáhlá, že se nyní musí hodnotit její vliv nejen na lesy samotné, ale i na celé přírodní prostředí vůbec.

Mikroklima lesů

Jde o důležité meteorologické charakteristiky, kdy mrtvý les ovlivňuje mikroklima uvnitř odumřelých lesních částí. Jde o vlhkost uvnitř porostů, neboť jen rozložení srážek je ve srovnání s dosavadním stavem živých porostů odlišné. Koruny mrtvých stromů nezadržují vertikální srážky, také horizontální srážky jako mlhy probíhají jinak a ukládají se do jiných míst. Značné rozdíly již vznikly a dále se budou prohlubovat, pokud jde o teploty. V oblastech s mrtvým lesem, v nichž během 10 let spadnou uschlé stromy na zem, se otevrou místa dřívějších mrazových kotlin, na nichž se nový přirozený nálet neuchytí a současný již existující nálet značně utrpí nebo uhynie. Mění se dráhy větru, neboť mrtvé plochy lesa působí odlišně na vzduchové proudy. Škodlivé silné větry se proto začnou svými vlivy projevovat v místech, která byla doposud živým vysokým lesem kryta. Vzniknou proto nová místa s větrnými polomy.

Hydrické podmínky

Zvláště významné je zhoršení hydrických podmínek. Proti stavu se zdravým lesem již nyní vznikají rozdíly při ukládání sněhových srážek v mrtvém lese. Např. v roce 1987 bylo ještě 1. dubna na Trojmezí naměřena výška sněhu 2,43 m a tato vrstva pomalu odtávala až do konce června. Tím se mohly nasytit vodou horské potoky a rašelinště. Po likvidaci mrtvého lesa se sněhová pokrývka ukládá na vrcholech v podstatně menším množství. Vysoké stromy, které sníž zadržovaly, mizí a vítr sníž odnáší jinam. Slunce pak zbylou sněhovou pokrývku rychleji rozehřívá a tání je rychlejší, voda pak místo vsáknutí do země odtéká po povrchu. To může změnit a výrazně zhoršit odtokové poměry a působit jarní povodně. Již nyní je pod Trojmezí patrné, že dlouholeté vodní propustky při cestách v posledních letech nestačí vodu odvádět a proudící voda je za-

náší a poškozují. Povodňové situace v posledních letech na řekách Vltavě, Blanici, Volyňce, Otavě a Úhlavě toto zjištění dále potvrzují. Měření v NP Šumava (NPŠ) prokazují, že kulminační průtok z mrtvého lesa je 28krát vyšší než z lesa zeleného. Během suchého období odtéká naopak z mrtvého lesa třikrát méně vody než z lesa zdravého. Mrtvý les zhoršuje kvalitu vody, zvyšuje její kyselost (pH) o 11 % a rozkladem mrtvé dřevní hmoty na zemi stoupá obsah oxidů dusíku (NOx), čímž se zhoršuje i jakost pitné podzemní vody. Velké části šumavských hřebenu jsou po likvidaci starých lesů ohroženy itroskeletovou erozí. Těchto ploch v nejvyšších polohách NPŠ, tedy v 8. vegetačním stupni, je na 2000 ha. Jen v rezervaci Trojmezí, kterou NPŠ určil k „likvidaci“ zákazem ochrany proti kůrovci, je těchto ploch 302 ha. Pod mrtvými stromy odumírají mechové porosty, které mají ze všech půdních rostlin největší schopnost jímat vodu. Po výrazném oslunění mechových porostů mizí a jeho koberce se rychle rozkládají. Přímým osluněním půdního povrchu se zhoršuje jeho smáčivost. Povrch půdy se více prohřívá, snižuje se jeho chladicí efekt, ohřátý vzduch stoupá do větších výšek a odnáší s sebou vodní páry; celé území začíná vysychat. Mrtvé stromy po kůrovci přestávají odčerpávat z půdy vodu. Na území parku je 20 % podmáčených ploch, např. v rezervaci Trojmezí je takových ploch 163 ha. Na těchto místech se pak zvyšuje hladina spodní vody, povrch půdy zabahňuje, kořeny stromů jsou pak labilnější a stromy se snadněji vyvracejí. Při vichřici v říjnu roce 2002 napadlo v NPŠ na 200 000 m³ polomů, z nichž z tohoto důvodu bylo plných 73 % vyvráceno nebo nakloněno. Každý hektar živého dospělého lesa spotřebuje ročně 2 mil. kg vody, tedy asi 250 mm srážek. Koruny živých zelených stromů zachycují 40 % všech srážek, mrtvý les téměř žádné. V bezzásohových územích se nezpracovávají ani stromy, které napadaly do vodotečí, a tvoří tak překážky plynulému odtoku vody, půda ko-

lem těchto překážek zabahňuje, a vytváří se tak další plochy, které ohrožuje vítr. Na Trojmezí v horním toku potoka Ježová je na 1 km takových překážek na dvě stě. Pěče o vrcholové partie NP se tak dostává do rozporu s novelizovaným vodním zákonem č. 354/2001 Sb., zejména s jeho § 6 o povinnosti nezhoršovat odtokové poměry, s § 2 o ochraně míst s přirozenou akumulací vody a s § 27 o povinnosti zlepšovat retenci, tedy jímání vody.

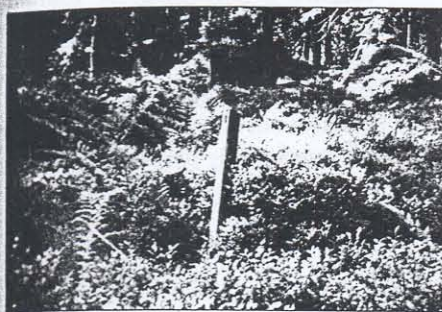
Obnova lesa

Na MŽP převládají názory, že se plochy mrtvého lesa samy přirozeně obnoví a zmladí takovými dřevinami, které zaručí jejich přirozené složení. I na tomto příkladě je zřejmé, jak nedostatečně znají tvůrci této teorie přírodní poměry Šumavy a jejich historii. Mohu to dokumentovat na příkladě tzv. „Židovského lesa“ na lesní správě Srní. Těsně pod vrcholem Medvědí hory (1224 m n. m.), tedy v podobné výšce jaké v NP připustilo MŽP zničení lesů vykácen v letech 1840–1845 tehdejší podnikatel Mayer-Löwy dospělý les na ploše 300 ha a dřevo z něho splavil po Malé Řezné do Bavorska. Ani do dnešních dnů tedy za 165 let plocha nezarostla souvislým lesem, i když byla mnohokrát uměle zalesňována a když i tehdy zůstalo na ploše dostatek dřeva ke shnití, zejména slabšího. Plocha zarostla hustým drnem, kapradinami a po řadu desetiletí sem chodily ženy z Bavorska sbírat borůvky. Vzniklý nálet postupně likvidovala vysoká sněhová pokrývka, plazivý sníh, rané a pozdní přizemní mrazy a zvěř. Doposud bylo zjištěno v mrtvém lese v NPŠ po kůrovci 214 ks náletových stromků o výšce nad 1 m na 1 ha, což je sotva desetina potřeby. Na plochách v mrtvém lese jsou sice i stromky nižší, ale jejich další existence je vzhledem k buření, zvěři, sněhu a mrazu nejistá. Nový nálet nemůže vzniknout, ponečť dospělé plodící smrký zničil brouk. Zhoršuje se úrodnost půdy, protože nevzniká další humus opadem jehličí a stávající vrstvy humusu se po oslunění rychle rozkládají. Výškový přírůst stromů je malý, v těchto místech činí v průměru jen 1–2 cm a nepříznivé vlivy vysokého a plazivého sněhu, mrazu a zvěře brání tomu, aby stromy odrostly do výšky a těmto vlivům unikly (nízkým stromům to trvá 50–100 let). Takové zkušenosti byly zjištěny nejen na

1	2	3
4	5	6

1. Kůrovec po rozmnožení ničí všechny smrky. Snímek ukazuje, že ani původní smrky prvotřídní genetické kvality neodolaly. Je tím vyvráceno tvrzení „ekologů“, že původní smrky kůrovce nenapadá, že zůstanou ušetřeny. (Jezerní hora, CHKOŠ)
2. Souvislé lesní porosty byly kůrovcem značně proředěny. Vichřice v říjnu roku 2002 jejich zkázu dokončila. Nízký nálet smrku je sněhem, buření a mrazem ohrožen. (Jezerní hora, CHKOŠ)
3. Kůrovec zničil celé horní stromové patro. Sníh, mráz, slunce a voda ničí teď humus a mechový pokryv kamení. Další zmlazení je nyní na skalnatém podloží nemožné. Podobně jako na nedalekém vrchu Luzného zůstane vrchol bez lesa. (Jezerní hora, CHKOŠ)
4. Pod mrtvými stromy se rozrostla buřeň, která znemožňuje přirozenou i umělou obnovu. (Mokruvka, NPŠ)
5. Kůrovcem zničené dospělé stromy do 5–7 let shnijí a lámou se. Neposkytují půdě a podrostu potřebnou ochranu. Nemohou ani brzdit větrné proudění. (Břežník, NPŠ)
6. Ani velké množství ponechané dřevní hmoty nemůže zabránit zničení lesa. Na dřevě mohou vyrůst nové semenáčky až po úplném hnilobném rozkladu, ke kterému dojde za 50–100 let. Do té doby však bude zničen nynější humus a svahy poškozí eroze. Nové semeno nemůže vzniknout, poněvadž plodící stromy zničil kůrovec. Na 1 ha se ničí 400 m³ dřeva v hodnotě 500 000 Kč. (Trojmezna, NPŠ)

Šumavě, ale i v příznivějších podmínkách Brd a Vysočiny, kde po mniškovém holozíru před 60–80 lety se rozsáhlé plochy ani po 5 desetiletích nepodařilo úspěšně obnovit. Podobné poznatky získali i němečtí přírodovědci v horských oblastech Saska, kde se po destrukci lesa na rozsáhlých plochách nepodařilo les obnovit. Došlo tam naopak v řadě případů k zániku již existujícího podrostu. Jak málo se les může obnovit na tlejícím dřevě, je možno si udělat představu např. při vrcholu Plechého, kde na asi 50letém zetlelém a vlhkém dřevě lze nalézt smrkové semenáčky jen na 19 kusech z celkových 150. Ponechávání velkého množství tlustého dřeva k zetlení a ponechávání stojících souší, které po 5–10 letech spadnou na zem a s povrchem půdy přijdou do styku až po zetlení větví, umožní snad další generaci lesa až po 200 letech. Je však tato perspektiva pro přírodu a naše děti přijatelná?

Škodlivé látky v ovzduší

Mrtvý les po kůrovci zhoršuje čistotu ovzduší, a to nejen na území NPŠ, ale i daleko za jeho hranicemi. Hřebeny zalesně-

né Šumavy zajišťují filtraci ovzduší, neboť husté koruny stromů zachycují plynné i tuhé znečišťující látky ve vzduchu. Stále, i po roce 2000 se v ovzduší Šumavy vyskytují některé látky, které poškozují zdraví lidí i ostatních živých organismů. Tak např. na Prachaticku stagnuje vysoký obsah oxidu dusíku a předpokládá se, že rozkladem staniců stromů se jejich obsah ještě dále zvýší. V ovzduší se stále vyskytuje síra, arsen, brom, olovo, hliník, chrom nebo selen, které při zvýšeném obsahu působí škodlivě. Likvidací vysokých lesů na hřebenech se obsah škodlivin nezmenší, ale pouze je vzduch odnese do jiných míst. Ale i za zdravé životní prostředí těchto jiných míst odpovídá MŽP. Smrkový porost zachytí na 1 ha asi 130 kg síry za rok a vysoký obsah polévatého prachu, a to asi 130 mikrogramů z každého kubického metru vzduchu. Že nejde o plané názory, vyplývá z měření posledních 3 let pod Trojmeznou, kde byl zaznamenán pokles olíštění o 1,5 %.

Lesnické zásahy

Zastáncům organizovaných lesnických zásahů se vyčítá, že v současné době usilu-

jí o razantní zásahy, které údajně nemohou zajistit úspěšnost potírání kůrovce. Některé zásahy označují ekologičtí aktivisté dokonce za brutální. Může údajně jít o dřevorubeckou propagandu. Taková tvrzení vyplývají z nízkých znalostí kůrovcové problematiky. V kalamitních oblastech jsou nyní některé zásahy skutečně silnější, ale pouze proto, že MŽP v minulém období bránilo, aby se proti kůrovci zasahovalo. O tento postup se snažilo usilovně již od roku 1992 a 1993, kdy vznikala NPŠ a kdy se nejen v parku, ale i v sousední chráněné oblasti začaly uplatňovat metody nezasahování proti kůrovci. Uplatňováním osvědčených lesnických postupů stačilo tehdy vytěžit, tedy vykácet, jen jednotlivě napadené stromy, a nemohlo tak dojít k rozmnožení kůrovce a nebyly by potřebné ani žádné větší, nebo dokonce „razantní“ či „brutální“ zásahy. Jakmile se však proti kůrovci po nátlaku MŽP přestalo zasahovat, začaly lesy hromadně usychat, kůrovec se stále více množil, a zásahy musely být proto silnější. Z toho vyplývá, že silné zásahy způsobilo právě MŽP a nyní se farizejsky snaží z tohoto postupu obvinít lesníky. Přemnožený kůrovec nyní ni-

čí i vysokohorskou **kleč**, která je důležitou součástí rašelinišť. Mimo oblast NPŠ napadá kůrovec smrky i daleko za jeho hranicemi, ve stromořadích, na hřbitovech, v remízích, na hrázích i staré památkové stromy. Napadá i mladší smrkové porosty, které za normálních poměrů nebývají ohroženy. Přenos živých dospělých kůrovců na vzdálenost 25–60 km byl znám již před 70 lety, byl prokázán nejen u nás, ale i ve vyspělých státech Evropy.

Úbytek ptačích druhů

V rámci **Natury 2000** byly vyhlášeny „ptačí oblasti“. Zatímco na jedné straně se mají podporovat podmínky k ochraně některých druhů ptactva před jejich vyhynutím, v mrtvém lese po žíru kůrovce však dochází k značnému úbytku velkého počtu ptačích druhů. Tak např. jen do roku 1999, tedy pouze za 3 roky existence mrtvého lesa se ve srovnání s lesem zdravým snížil počet 56 druhů ptáků na 22 %. Jde např. o takové druhy, jako je pěnkava, červenka, pěnice, budníček, pěvuška, králíček, datlík nebo tetřev. Dnes při prohlídce mrtvého lesa po kůrovci se s ptáky nepotkáte. Je s podivem, že se touto problematikou dosud nezabývá Česká ornitologická společnost.

Princip bezzásahovosti

Často tisku a dalším médiím předkládá MŽP názor, že jde o nový, pokrokový a moderní **vědecký přístup** k otázkám přírody. V tomto případě nemá uplatňování principů bezzásahovosti charakter vědeckého postupu a nemá ho ani přístup v Bavorském NP. Vědecký přístup vyžadoval, aby před jeho započítím byla provedena podrobná inventura dosavadního stavu všech komponentů přírody, tedy lesa, půdy, meteorologických prvků, stavu živočichů apod. Nebyl proveden ani objektivní historický průzkum. Chybí historický průzkum o původu lesních dřevin a celých porostů, o jejich genetických vlastnostech, způsobech jejich vzniku i zásahů do nich. Kusé zprávy o nákupu cizího nepůvodního osiva nejsou doloženy ani co do množství, ani druhů a ani jejich pozdějšího použití k obnově. Zcela se pomíjí historický rozbor přirozené obnovy, který je pro genetiku dřevin nezbytný, neboť přenáší genetickou zkušenost minulých 2–3 století. Ani v současné době se neprovádí důkladný monitoring a výzkum samovolných procesů v příslušných plochách a jejich porovnávání s obdobnými plochami jinde. Odpovídající komplexní průzkum nebyl

zahájen a patrně ani v budoucnu na něj nebudou prostředky. Provádí se pouze analýza dílčích úkolů. K historickému průzkumu náleží také rozbor věku porostů. Někteří kritici vytýkají šumavským lesům stejnověkost. To však svědčí o jejich neznalostech vývoje stromů a porostů vůbec. U porostů starých 200 let se může neodborníkům zdát, že jde o porosty stejnověké, ačkoliv většinou zahrnuje stromy 100 i 200 let staré, které však mají přibližně stejnou výšku a tloušťku. Rychlým rozpadem vynikajících starých šumavských lesů, ke kterému vede neodpovědná podpora kůrovce, mohou vzniknout v budoucnu lesy, u nichž věkový rozdíl bude ještě podstatně menší než v současných lesích. K vědeckému postupu také náleží, aby průběh zavádění bezzásahového režimu byl po uplynulých letech objektivně zhodnocován. Věda se vyvíjí nikoliv zamlčováním chyb a omylů, ale jejich rozbořením a překonáním. Ani zpráva 2 pracovníků organizace IUCN ze září roku 2002 a ani stanovisko WWF z vědeckého hlediska neobstojí. Vycházejí z neznalosti našich přírodních podmínek a jsou účelově ovlivněny.

Lesníkům ekologičtí aktivisté a také MŽP vyčítá hluboké **nepochopení smyslu zakládání národních parků**. Skutečně nejen lesníci, ale velká část veřejnosti hluboce nechápe, proč MŽP uplatňováním nevědeckých postupů připustilo zničení krásných šumavských lesů na ploše větší než 6000 ha, když vládní nařízení č. 163/91 Sb. výslovně uložilo, aby se uchovalo stávající přírodní prostředí a aby se zachoval typický vzhled šumavské krajiny. Je nepochopitelné, že MŽP tyto zásady nedodržel, jako by úkoly vlády pro něj nebyly závazné. Zdá se, že MŽP vystupuje jako naprosto suverénní orgán, pro který nejsou ustanovení našich zákonů závazná. Samotná vláda i její legislativní rada by si měly tohoto jednání povšimnout.

Ekonomické posouzení

To platí ve stejné míře i o **ekonomickém posuzování** toho, co se v NPŠ děje. Nemůže být přece lhostejné, že se v NP nejen lesy a příroda ničí, ale že nás to stojí i mimořádně velké peníze. Když se začalo upozorňovat v roce 1998 na velké škody, které v NP vzniknou, vystoupil představitel MŽP s tvrzením, že „...v národních parcích nemůže vzniknout ekonomická škoda...“. To nesprávné stanovisko Ústav státu a práva Akademie věd ČR vyvrátil. Nejde tedy o nepochopení smyslu NP, ale o uplatňování zákonných pravidel, které pro posuzování škod na lesích a přírodě

stanovily naše zákony a vyhlášky, např. i dříve platný zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb., zák. č. 289/95 Sb. o lesích, vyhláška č. 55/99 Sb. o výpočtu škod na lesích, zák. č. 254/2001 Sb. o vodách nebo novela trestního zák. č. 134/2002 Sb. Všechna tato ustanovení snad platí i pro MŽP a je povinností i příslušných státních organizací, aby na jejich dodržování i v NP dozíraly. Podle těchto ustanovení činí finanční rozsah škody a újmy v NPŠ 8 miliard Kč. Má občan ČR vědět, kolik nás neodpovědné pokusy MŽP stojí?

Certifikace

Řadu otázek vzbuzuje také **certifikační systém PEFC**, jehož hlavním „posláním“ je trvale udržitelné hospodaření v lesích, tedy správu a využívání lesa i lesní půdy způsobem, který udržuje jejich biodiverzitu, produktivitu, regenerační kapacitu, vitalitu a potenciál k současnému i budoucímu naplňování důležitých ekologických, ekonomických a společenských funkcí a který nezpůsobuje ničení ekosystémů. Nad vydáním certifikačních osvědčení je nutno se zamyslet, neboť ničení a odumírání lesa ve velkém rozsahu v NPŠ a jeho nepříznivý vliv na lesy v okolí tyto hlavní cíle nenaplňuje.

Zodpovědnost za současný stav

Na internetu se uvádí, že systém bezzásahovosti podporuje více než stovka předních přírodovědců. Poněvadž jsem se řady jednání v Akademii věd ČR, v Senátu PČR, na lesnických fakultách v Praze a v Brně, na MŽP a MZe, na konferencích a jednání v NPŠ zúčastnil, nemyslím, že by jich bylo tolik. Přesto by bylo užitečné, kdyby jejich jmenný seznam MŽP uveřejnilo. Pro nás i pro budoucí generace bude poučné, když se dovíme, kdo tyto neověřené, nesprávné a škodlivé postupy prosazoval, kdo je uskutečňoval a kdo za ně nese odpovědnost. I lesy v NP je potřebné dále zlepšovat. Toho lze však dosáhnout pouze šetrnými, postupnými kroky, které budou vycházet z přírodě blízkých a vědecky dlouhodobě ověřených postupů.

Adresa autora:
Ing. Ivo Vicena, CSc.
Sídliště Míru 48, 384 51 Volary
Autor je soudním znalcem pro lesy
a jejich ekonomiku,
je specialistou pro ochranu lesa,
na Šumavě žije a pracuje 50 let.
Foto: autor